

SID

سرویس های
ویژه

سرویس ترجمه
تخصصی

کارگاه های
آموزشی

بلاگ
مرکز اطلاعات علمی

سامانه ویراستاری
STES

فیلم های
آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

کارگاه آنلاین
بررسی مقابله ای متون (مقدماتی)

کارگاه آنلاین
پروپوزال نویسی و پایان نامه نویسی

کارگاه آنلاین آشنایی با پایگاه های اطلاعات علمی
بین المللی و
ترند های جستجو

جایگاه ادب تعلیمی ارشادی در شعر دفاع مقدس

عبدالرضا مدرسزاده

دانشیار دانشگاه آزاد اسلامی واحد کاشان

محمد غلامی نصرآبادی

کارمند دانشگاه فرهنگیان کاشان

چکیده

در مقاله حاضر کوشش شده است با توجه به سرشار بودن شعر دفاع مقدس از پیام‌های گوناگون سیاسی و عقیدتی و ملی، جایگاه ادب تعلیمی در شعر دفاع مقدس مورد بررسی قرار گیرد.

شعر دفاع مقدس مانند خود دفاع مقدس، آرمان‌گرا است. شاعران دفاع مقدس با یاری تعالیم عالی و معارف اسلامی افکار و عقایدی همچون: باورهای عمیق مذهبی، ایثار و فداکاری، حفظ وطن، مبارزه و مقاومت، تعهد، برادری و برابری، مقابله با تهاجم فرهنگی، شهادت و شهید، مردانگی و غیرت و... را ترویج و تبلیغ کرده‌اند که در مقاله حاضر به شکل خلاصه و دسته‌بندی بیان شده است.

کلیدواژه‌ها: شعر معاصر، شعر دفاع مقدس، ادب تعلیمی

مقدمه

تعلیم در لغت به معنی آموزش و یاددادن و ارشاد به معنی راه راست نمودن، راه حق نمودن، به حق و درستی رهنمون کردن و در اصطلاح هر اثری که هدف آن تعلیم و ارشاد باشد اثر تعلیمی و ارشادی است «اثر ادبی تعلیمی، اثری است که دانشی (چه عملی و چه نظری) را برای خواننده تشریح کند، یا مسائل اخلاقی، مذهبی، فلسفی را به شکل ادبی عرضه دارد.» (شمیسا، ۱۳۸۷: ص ۲۵۵) ادب تعلیمی در سراسر دوره‌های گوناگون نظم و نثر فارسی نمود فراوان دارد از نوشته‌های خواجه عبدالله انصاری، تذکره الاولیای عطار، اسرارالتوحید، حکایات گلستان و... همچنین مثنوی مولوی، بوستان سعدی، قصاید ناصر خسرو، جام جم اوحدی و...

طبیعی است که ادب تعلیمی در «شعر گسترش بیشتری یافته است و یکی از دامنه‌دارترین و گسترده‌ترین اقسام شعر در ادبیات فارسی شعر تعلیمی است. شاعران مسائل اخلاقی و روانشناسی و اجتماعی را به صورت غیر نمایشی بیان کرده‌اند و بدین گونه ادبیات تعلیمی ما از ادبیات غرب وسیع‌تر شده است.» (د، ۱۳۸۲: ص ۲۱)

با پیروزی انقلاب اسلامی معیارهای ارزشی و اخلاقی و تفکرات و فرهنگ مردم ایران تغییر کرد. آن نگاه سطحی و مادی‌گرا به زندگی و پدیده‌ها جای خود را به دیدی آرمان‌گرا و معنوی داد و مردم با پیروی از رهبر آزاده‌ی خود امام خمینی (ره) - که عامل پیوندشان خداپرستی و توحید بود- انقلابی را به وجود آوردند که در میان همه‌ی انقلاب‌ها یگانه و بی‌نظیر است. همین دید و تفکر جای خود را در ادب و شعر زبان فارسی باز کرد.

اندکی پس از پیروزی انقلاب، جنگ تحمیلی علیه ایران آغاز شد و این بار شاعران که مدتی پیش در شعر انقلاب اسلامی حضوری به هنگام داشتند با رسالتی جدید پا به عرصه گذاشتند آن‌ها با یاری گرفتن از تعالیم عالی و معارف اسلامی به ترویج و تعلیم افکار و عقایدی همچون: باورهای عمیق مذهبی، ایثار و فداکاری، حفظ وطن، مبارزه و مقاومت، تعهد، برادری و برابری، مقابله با تهاجم فرهنگی، شهادت و شهید، مردانگی و غیرت و... پرداخته‌اند.

۱. تعلیم باورهای عمیق مذهبی از قبیل جهان‌بینی الهی، ذکر نام و یاد اهل‌بیت (ع) و ولایت مداری، ظهور، شهید و شهادت، مقدس دانستن دفاع و... تردیدی نیست که بسیاری از تعالیم و باورهای مذهبی و عقیدتی مردم ایران در سال‌های دفاع مقدس به ظهور پیوست. چنانچه در سال‌های جنگ هشت‌ساله مردم تبلور باورهای مذهبی خود را نمی‌یافتند پای به میدان نبرد نمی‌گذاشتند این که در جنگ فقط ارتش رسمی ایران سرگرم مبارزه نیست یعنی این که نیروی ایمان و عقیده کاری کرده است که بسیاری با الگو قرار دادن حماسه کربلا و مانند آن راهی عرصه خون و خطر شدند.

شاعر دفاع مقدس که خود این روش و منش عقیدتی را باور دارد و به چشم خویش دیده است به بیان و بازتاب دادن ماجرا پرداخته است. در نمونه‌هایی از شعر دفاع مقدس نگرش الهی و رفتار خدامحورانه و پیروی از مکتب و مرام اهل‌بیت خود را نشان می‌دهد:

- در امتداد نماز تو را صدا کردم
شکسته شد نماز چو قامت بشکست
(شریعتمداری، نخل...، ص ۱۳۵)
- بوی پایان زمان انتظار
بوی آن خورشید پنهان می‌دهی
(مردانی، نقد و تحلیل...، ص ۲۰۵)
- شب چو در محراب خون، قندیل ماه آویختند
رشته‌علی، از شهید ستان ما، برداشتند
(مشفق کاشانی، گزیده...، ص ۲۶۹)
- ای که اندر سر هوای کربلا داری، بیا
جامه‌ای بر تن کن از دیبای خون پالای سرخ
(کشمیری، صهبای...، ص ۴۹)
- چون نماز لاله بر سجاده سبز نسیم
جذبه نور خدا، در جلوه از سیمایان
(خوانساری، گزیده...، ص ۲۰۶)
- قدم بگذار بر چشمم شهادت
که من مشتاق دیدار تو هستم
(شریفی، از نسل...، ص ۵۰)
- زهر سو فتنه می‌بارد الهی
پناهم باش در این بی‌پناهی
(عیب پوش، همپای...، ص ۲۱۵)
- حسین ای مظلوم! / ببین که غربت یک شهر با من است امشب
به نام نامی تو / چراغ زمزمه در شهر روشن است امشب
(باقری، نقد و بررسی... ج ۲، ص ۳۸)
- به خویش خواندمان خاک کربلای حسین
به شوق بوسه به آن آستانه برخیزید
(محمودی، عوامل معنوی...، ص ۷۰)
- خورشید شاهد ما بود/ که ما/ زیر گلوله‌های مکرر دشمن / نماز می‌خواندیم (عزیزی، نقد و بررسی... ج ۲، ص ۳۰)
- بود جنگ ز آثار وحشی‌گری
...دفاع است واجب به‌سان نماز
تفاوت میان دفاع است و جنگ
- دفاع است آیین پیغمبری...
به راه خداوند دانای راز
دفاع است واجب ولی جنگ، ننگ
(کرمی، شاهد...، ص ۲۴، مقدمه)
- بوی عطر نجیب آلاله، بوی سیب و شهادت و قرآن
بوی پرواز، بوی عاشورا، بوی عصر ظهور می‌آید
(کراماتی، نقد و بررسی... ج ۳، ص ۳۹)
- ۲. تعلیم و ترویج صبر و تحمل و پایداری و استقامت:** در جنگ هشت‌ساله نابرابر که دشمن زبون جنگ را از خاک‌ریزها به شهرها می‌کشاند و مردم بی‌گناه را به خاک و خون می‌کشید و سختی‌ها و دشواری‌های ناشی از فشار اقتصادی و کمبود ارزاق هم مزید بر علت شده است ترویج فرهنگ بردباری و مقاومت بهترین آرام‌بخش در فضای پشت جبهه و حتی در جبهه‌هاست که البته این حالت هم بی‌ربط با انگیزه‌های معنوی و مذهبی نیست. شعر دفاع مقدس در بخشی از درون‌مایه‌های خود مروج و آموزش‌دهنده مقاومت و بردباری و استقامت و پایداری است. پرداختن به صبر و تحمل رزمندگان در میدان جنگ، خانواده شهدا، سختی‌هایی که آزادگان در زمان اسارت تحمل کرده‌اند و مشکلات و سختی‌های جانبازان... نمونه‌هایی از این نوع است.
- برکش لگام توسن لعل آتشین را
بر تیغ سر کن لحظه‌های واپسین را
(بختیاری، نخل...، ص ۸)
- کنون صبر باید بر این داغ‌ها
که پُر گل شود کوچه‌ها، باغ‌ها
(قزوه، گزیده...، ص ۶۱)
- بلندقامت صبر، ای شکوه بی‌مانند
به بی‌کرانگی‌ات رشک می‌برد هامون
به دست‌بوسی تو اهل عشق می‌آیند
به استقامت تو غبطه می‌خورد الوند

(راکعی، گزیده...، ص ۲۰۲)

چنان که سرو ندیدم به استواری‌شان
سپیده سر زند آخر ز بردباری‌شان
نشان غیرت و ایثار و پایداری‌شان

...حدیث گل نشنیدم بدین جمال و کمال
...فتاده اند اگر در سیاه‌چال ستم
به جاست تا به ابد بر سریر سرخ شفق

(براتی پور، آتش...، ص ۱۹)

تکوتنها در این فراموشی، مَه‌ری از صبر بر دهان زده‌ای

کوهی از التهاب بر دوشی، مثل آتش‌فشان خاموشی

(فردوسی (ع)، هم سرو...، ص ۱۶۵)

تا سحر از پانمی باید نشست

گر چه شب پیچید در پاهایمان

(پرند وار، نخل...، ص ۱۰۵)

در جنگل ما قبر به دوش آمده است

از پا منشین که باز پاییز جسور

(بختیاری، نخل...، ص ۷)

۳. تعلیم عشق و ایثار و فداکاری و از خودگذشتگی و وفاداری: به‌راستی راه حل بسیاری از چندوچون‌ها در باب دفاع مقدّس بدون توجه کردن به مقوله عشق و ایثار ممکن نیست چه آنان که به عشق رسیدن به کربلا پای در میدان نهادند و چه آنان که عشق به ایران را از نگاه و منظر آرش و رستم و کاوه می‌دیدند، در دوران جنگ هشت‌ساله کاری کردند کارستان. شعر دفاع مقدّس این‌گونه عشق و دوستی به ایران و اسلام را در درون خود جای می‌دهد و کوشش می‌کند که آن را به نسل‌های دیگر هدیه دهد: ایثار و فداکاری رزمندگان در جبهه و اینکه شهدا چگونه از جان خود گذشتند تا به کشور آسیبی نرسد و...

و غزل می‌چکد از حاشیه‌ی دفترتان

چقدر عشق شکوفا شده در باورتان

(فرامرزی نیا، قاصدک‌های...، ص ۷۸)

با حسین‌ابن‌علی (ع) عهد و وفاداریم ما

رخش توفان پوی را تا کربلا خواهیم تاخت

(حجتی، همپای...، ص ۱۰۴)

تا کفن بر دوش خود، بافتخار انداختیم

ما به اثبات وفا، تا آخرین دم را بسنجیم

(ذاکر (نسیم)، نخل...، ص ۱۱۹)

از خویش گذشتند و سرازیر شدند

شفاف به شکل آبشاری ز شکوه

(حسینی، شاعری...، ص ۶۴)

سوار صاعقه با رایت بهار گذشت

به فصل حادثه از کوچه‌های آبی عشق

چو کار عاشق بیدل ز اختیار گذشت

گذشت از دل دشت جنون به دیده‌ی شوق

(نوربخش، فرهنگ...، ص ۳۱۲)

ز یاران عاشق حکایت کنیم...

بیا عاشقی را رعایت کنیم

دل عاشقی را به دریا زدند

...از آن‌ها که پیمانه‌ی «لا» زدند

صف عارفان غزل‌خوان عشق

بین خانقاه شهیدان عشق

دف عشق با دست خون می‌زنند

چه جانانه چرخ جنون می‌زنند

(حسینی، شاعری...، ص ۲۶)

۴. تعلیم حفظ وطن و حبّ وطن: از درون‌مایه‌های اصلی شعر دفاع مقدّس تعلیم وطن‌دوستی و عشق ورزیدن به وطنی اسلامی، غرور ملی، دفاع از تمامیت ارضی و نام‌های ایرانی است. این نکته باید مورد توجه قرار گیرد که هویت ایرانیان امروز برگرفته از دو عنصر ملیت ایرانی و مذهب تشیع است و هرگز نباید این دو مقوله را از همدیگر در دفاع مقدّس جدا نمود چون عشق به وطن و حفظ انقلاب اسلامی انگیزه شرکت جوانان این مرزوبوم برای دفاع بود و لذا عشق و شوق شهدای ما به زیارت نجف و کربلا در همین راستا قابل تحلیل هست. به‌جرت می‌توان گفت در تمام شعر فارسی، دوره دفاع مقدّس بهترین مقطع برای به رخ کشیدن روحیه وطن‌دوستی است حتّی در دوره قاجار که بخش وسیعی از ایران را از دست دادیم شاعران درباره حفظ مرز و کیان سرزمین

مادری خاموش ماندند و اگر در دوره مشروطه از وطن سخنی راندند به دلیل ورود نیروی استعمارگر به خاک ایران و غارت منابع ایران بود اما در شعر معاصر شاعران می‌بینند که هزاران کیلومتر از خاک وطن مورد دست‌اندازی و تجاوز است. درون‌مایه شعر آنان برجسته کردن همین روحیه وطن‌پرستی و از ایران یاد کردن است:

به خون آغشته کردی پیرهن را / کنی آزاد تا خاک وطن را

(نشاطی، چشمان ...، ص ۷۴)

من میهنم ایران‌زمین را دوست دارم / این سرزمین علم و دین را دوست دارم
اینجا که خاکش از شهیدان لاله‌گون است / تاریخش از نقش ستم همرنگ خون است...
...من خاک پاک خویشتن را دوست دارم / هم انقلاب و هم وطن را دوست دارم

(گرما رودی، خواب...، ص ۵۰)

برایم دست تکان بده ... / خلیج! / عاشقی کن با این دقایق ایرانی خالص / که خارجی‌اش اصلاً خوب نیست / یهو... / موج... / برت ندارد / بکوبی و بروی / بروی آن دورها / و بچه‌های همسایه‌ها / کاسه کاسه / تنت را آتش کنند (مردانی، نقد و تحلیل ...، ص ۲۰۵)

نخست عشق به میهن شبی مرورت کرد / ز خانه و زن و فرزند، دور دورت کرد
ز بندبند تنت شیر مادرت جوشید / غرور میهنی‌ات پخته شد! غیورت کرد

(جنتی، هم سرو...، ص ۵۱)

خداحافظ که من رفتم به جبهه / پی حفظ وطن رفتم به جبهه
برای یاری دین محمد / به تن کردم کفن رفتم به جبهه

(کشمیری، صهبای ...، ص ۸۲)

۵. تعلیم و توجه کردن به رفتارها و آداب اجتماعی: جای شک نیست که جنگی طولانی مدت، طی هشت سال حضور خود فرهنگی تازه را با همه پدیده‌هایش پیش می‌آورد. جابه‌جا شدن زندگی مردم پنج استان مرزی و ورود به مرکز کشور، کمبود مایحتاج زندگی، از دست رفتن جوانان خانواده‌ها و آراسته شدن کوچه‌های شهرها به نام و یاد شهید و پدید آمدن قشر اجتماعی «خانواده شهید» و «خانواده جانباز» و ... تغییراتی شگرف در سطح رفتار و باور مردم پیش می‌آورد.

تأکید بر در خانه ننشستن، به جبهه شتافتن، احترام گرفتن از خانه و خانواده شهید، توجه به مقام جانباز و آزاده، پر کردن جای خالی شهدا و رزمنده‌ها، اتحاد و همدلی و... بخشی از مفاهیمی است که در شعر دفاع مقدس جنبه تعلیمی یافته است.

برادر با برادر، دوش بر دوش / غم بیگانگی کرده فراموش
همه سر داده بافرمان رهبر / شعار وحدت الله‌اکبر

(سپیده کاشانی، گزیده...، ص ۱۳۹)

وقت است تا بار سفر بر باره بندیم / دل بر عبور از سد خار و خاره بندیم
از هر کران بانگ رحیل آید به گوشم / بانگ از جرس برخاست، وای من، خموشم
دریادلان راه سفر در پیش دارند / پادررکاب راهوار خویش دارند

(سبزواری، گزیده...، ص ۱۴۹)

دیدم درون سنگر او، با همان لباس / فرزند او به جای پدر ایستاده است

(اصلاحی، هم سرو...، ص ۳۳)

در محفل عشق محرم راز شدند / با پردگیان راز دمساز شدند
در اوج شرف شکست بال‌وپرشان / در راه وصال دوست جانباز شدند

(براتی پور، آتش...، ص ۵۵)

بیا به خانه آلاله‌ها سری بزنیم / ز داغ بادل خود حرف دیگری بزنیم
به یک بنفشه صمیمانه تسلیم‌گوییم / سری به مجلس سوگ کبوتری بزنیم

(امین پور، گزیده...، ص ۱۷۲)

۶. تعلیم مقابله با تهاجم فرهنگی (بعد از تهاجم نظامی)

از آنجاکه مقطع ۱۳۶۷ (پایان جنگ) تا امروز تقریباً سه برابر زمان جنگ هشت‌ساله است و تهدیدها و زحمت‌های گوناگونی پیش آمده است شاعرانی که در شعر دفاع مقدس دستی داشته‌اند و یا حتی شاعران جوان که اصلاً در دوره جنگ کودک شیرخوار بوده‌اند به تهاجم فرهنگی پس از جنگ واکنش نشان داده‌اند و از آن حرف زده‌اند «با پایان یافتن ۸ سال دفاع مقدس در سال ۱۳۶۷ دشمن که در جنگ سخت (جبهه‌ها) شکست خورده بود به جنگ نرم (تهاجم فرهنگی) روی آورد». (رنجبران ۱۳۸۸: ص ۱۰) که با تعبیراتی همچون: تهاجم فرهنگی، شبیخون فرهنگی، ناتوی فرهنگی، جنگ (تهدید) سرد و نرم از آن نام برده می‌شود که شاعران دفاع مقدس ضمن اشاره به این معضل به مقابله با آن تأکید دارند.

این شبیخون است بر ما یا که فرهنگی تهاجم
...این نبرد سرد، سوزان تر بود از آتش و خون!

کاین خطر در نسل ما چون موج آتش‌زا گرفته...
کین تهاجم «شعله‌اش» در جوهر جان‌ها گرفته

(شعله، یک کاسه ... ص ۷۷)

زنان ساده و معصوم، پشت قهقهه
رکیک پارتی و اکس بی صدا هستند

(سلیمانی، امواج... ص ۱۷۹)

امسال اما متمدن شدیم / هر سال دختران این شهر / لبه شلوارهایشان / پایین پیراهن‌هایشان / آبی پلک‌هایشان / لبه چارقدشان /
به سمت بالا قدمی کشد (این شرح، تفقدی .. ص ۳۷۲)

جنگ نرم قلدران را در جهان باور کنید
چنگ و دندانِ نهانِ دشمنِ دیروز ما
درد دل‌های «علی» را بعدِ قرنی بشنوید
اینِ عمار، اینِ عمار ولیّ این زمان
این کمین ناکسان با صد کمان باور کنید
می‌فشارد در گلو مان استخوان باور کنید
می‌کند اسرار حق ایشان بیان باور کنید
یادگار و یاد یارِ مهربان باور کنید...

« مهدوی - www.nagoftanihayedel.blogfa.com »

..به جنگل سبز مهربانی اگر خموش و شکسته‌مانی
به جبهه‌ای نو و سنگری نو نشسته‌ام در کمین دشمن
ز آتش جنگ سرد دشمن تمامی خشک و تر بمیرد
روا نباشد که مرد سنگر به بستر بی‌خطر بمیرد...

(کریمی، ناگهان ... ص ۱۲۷)

۷. تعلیم و انتقال مفاهیم و ارزش‌ها به نسل آینده: روشن است که پس از خاموش شدن جنگ، ابهام‌ها و تردیدها زبانه می‌کشد؛ جنگ برای چه بود؟ برای چه طولانی شد؟ و مانند این. شعر دفاع مقدس در سه دهه پس از جنگ کوشش کرده است در مقابل این ابهام و پرسش‌ها- که از برخی شیطنت‌ها و یأس افکنی‌ها هم برکنار نیست- پاسخی درخور داشته باشد اینکه ما برای چه جنگیدیم و چرا به جبهه رفتیم؟ بیان ارزش‌های اسلام و اینکه در فرهنگ شیعه نگاه به شهادت مثبت است؛ مرگی که با افتخار باشد در مقابل زندگی با ذلت و خواری، فریاد «هیاهات منا الذله» مولایمان حسین (ع) و اَحلی من العسل قاسم (ع) در گوش می‌پیچد.

ما بهر نجات مسلمین می‌جنگیم
تا پاک‌کنیم فتنه از روی زمین
با دشمن انقلاب و دین می‌جنگیم
در مکتب اسلام اسارت هرگز
با فتنه‌گران و مفسدین می‌جنگیم
آزادگی و جنگ و شهادت آری
تسلیم به ارباب شرارت هرگز
دریوزگی و ننگ و حقارت هرگز

(باقری، صهبای... ص ۸۶)

...به پسر و واقعت را بگویند / بگویند به خاطر آزادی تو / هزاران خمپاره استعمار / سینه پدرت را نشانه رفته‌اند... / ...به پسر و واقعت را بگویند / می‌خواهم پسر دشمن را بشناسد / استعمار را بشناسد / امپریالیسم را بشناسد... (عبدالملکیان، فرهنگ... ص ۲۰۸)

نتیجه‌گیری:

۱. شعر دفاع مقدس تجربه‌ای تازه از ادب تعلیمی را پیش روی ما قرار می‌دهد که در نوع خود بی‌سابقه است.
۲. به خلاف دوره‌های کهن ادب فارسی که شعرها به بیان مرثیه و شرح جنگ و غارت می‌پرداختند در شعر دفاع مقدس شور و شوق حماسی خاصی حاکم است.

۳. شعر دفاع مقدس بایان تعلیمی خود از تهییج افکار عمومی و فرستادن نیروهای مردمی به میدان جنگ نقشی کاملاً فعال و مؤثر بر عهده داشته است.

۴. هنر شاعران در بیرون کشیدن مضامین تعلیمی و اخلاقی از دفاع مقدس و برجسته کردن آن‌ها گونه‌ای از تعهد مندی شاعران و اهل قلم را به ما یادآوری می‌کند. با بیان این دریغ و اندوه که شعر فارسی در فرصت‌هایی از این دست در هزار سال گذشته می‌توانسته بسیار فعال تر و پویاتر ایفای نقش کند.

فهرست منابع

۱. اکبری، منوچهر (۱۳۷۱). نقد تحلیل ادبیات انقلاب اسلامی، بخش اول، شعر. تهران: سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی، جلد اول.
۲. امامی، صابر (۱۳۸۰). عوامل معنوی و فرهنگی دفاع مقدس. قم: مرکز تحقیقات اسلامی، جلد هفتم
۳. باقری، آیت (۱۳۸۴). صهباي عشق. قم: نسیم حیات با همکاری سریر.
۴. براتی پور، عباس (۱۳۸۹). آتش سواران (۱۳۸۹)، تهران، سوره‌ی مهر.
۵. بنیاد حفظ آثار و ارزش‌های دفاع مقدس (۱۳۷۸). همپای جلودار، مجموعه شعر (امام و حماسه). تهران: بنیاد حفظ آثار و ارزش‌های دفاع مقدس، مدیریت ادبیات و انتشارات.
۶. _____ (۱۳۷۵). ناگهان‌های سرخ، مجموعه شعر دفاع مقدس (۷). تهران: بنیاد حفظ آثار و ارزش‌های دفاع مقدس، مدیریت ادبیات و انتشارات.
۷. حسینی، سید حسن (۱۳۷۷). گزیده‌ی شعر دفاع مقدس، تهران: سوره‌ی مهر، چاپ دوم.
۸. _____ (۱۳۸۷). شاعری در مشعر (گزیده‌ی اشعار). تهران، تکا، چاپ دوم.
۹. داد، سیما (۱۳۸۷). فرهنگ اصطلاحات ادبی. تهران: مرورید، چاپ چهارم.
۱۰. دفتر ادبیات و هنر نهاد مقام معظم رهبری در دانشگاه تهران (۱۳۸۲). قاصدک‌های سوخته، مجموعه شعر سوختگان وصل (۲). تهران: فر اندیش.
۱۱. رنجبران، داود (۱۳۸۸). جنگ نرم. تهران: ساحل اندیشه، چاپ هفتم.
۱۲. سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی (۱۳۷۷). نخل‌های سرخ، برگزیده اشعار کنگره سراسری شعر نخل‌های سرخ. تهران: سازمان مدارک فرهنگی انقلاب اسلامی - گروه انتشارات.
۱۳. سنگری، محمدرضا (۱۳۸۰). نقد و بررسی ادبیات منظوم دفاع مقدس. تهران: پالیزان، جلد ۲ و ۳.
۱۴. شریفی، محمود (۱۳۸۰). از نسل پرستوها. تهران: شمس اردهال.
۱۵. شمیسا، سیروس (۱۳۸۷). انواع ادبی. تهران: میترا. چاپ سوم.
۱۶. کرمی، بهمن (۱۳۷۶). شاهد نامه، (پژواکی از حماسه هشت سال دفاع مقدس). اصفهان: لشکر ۱۴ امام حسین (ع).
۱۷. گلمرادی، شیرین علی (۱۳۸۷). این شرح بی‌نهایت (آوازه‌های سرخ بلوط)، اشعار منتخب شانزدهمین کنگره سراسری شعر دفاع مقدس. تهران: بنیاد حفظ آثار و ارزش‌های دفاع مقدس، ۲ جلد.
۱۸. محقق، جواد (۱۳۸۸). هم سرو هم صنوبر، مجموعه اشعار هیجدهمین همایش کنگره سراسری شعر دفاع مقدس. تهران: بنیاد حفظ آثار و نشر ارزش‌های دفاع مقدس.
۱۹. موسوی گرمارودی، علی (۱۳۸۹). خواب ارغوانی. تهران: سوره مهر.
۲۰. نجف زاده بارفروش، محمداقبر (۱۳۷۲). فرهنگ شاعران جنگ و مقاومت. تهران: سازمان انتشارات کیهان.
۲۱. نشاطی، بهمن (۱۳۸۶). چشمان سرخ سپیده، کنگره بزرگداشت سرداران و ۴۰۰۰ شهید استان گلستان. عشق و دانش.
۲۲. _____

SID

سرویس های ویژه

سرویس ترجمه تخصصی

کارگاه های آموزشی

بلاگ مرکز اطلاعات علمی

سامانه ویراستاری STES

فیلم های آموزشی

کارگاه های آموزشی مرکز اطلاعات علمی جهاد دانشگاهی

نوبت آشنایی
بررسی مقاله ای متون (مقدماتی)

کارگاه آنلاین
بررسی مقابله ای متون (مقدماتی)

PROPOSAL
پروپوزال

نوبت آشنایی
پروپوزال نویسی و پایان نامه نویسی

کارگاه آنلاین
پروپوزال نویسی و پایان نامه نویسی

نوبت آشنایی
آشنایی با پایگاه های اطلاعات علمی بین المللی و ترند های جستجو

کارگاه آنلاین آشنایی با پایگاه های اطلاعات علمی بین المللی و ترند های جستجو